

Полевікова, О.Б. Діагностика лексичного розвитку в процесі виявлення готовності дитини до шкільного навчання [Текст] / О.Б. Полевікова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) : зб. наук. праць. – Бердянськ: БДПУ, 2012. – №1. – С.243-248.

УДК: 372.2.18

О.Б.Полевікова,
кандидат педагогічних наук
(Херсонський державний університет)

ДІАГНОСТИКА ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ В ПРОЦЕСІ ВИЯВЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Реалізація принципу наступності між дошкільним навчальним закладом і школою в розвитку мовлення, навчання рідної мови є найважливішою проблемою вітчизняної освіти. Цей принцип спирається на теорію розвиваючого навчання Ельконіна-Давидова та на діяльнісний підхід до формування і розвитку здібностей людини. За А.М.Богущ, саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості [2, с.6]. Діяльнісний аспект передбачає збереження унікальної провідної діяльності дошкільного віку, з поступовим її ускладненням і ліричним переходом до нової, більш складної навчальної діяльності, яка вимагає від дитини довільності всіх психічних процесів [1, с.34].

Аналіз основних досліджень, публікацій у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання забезпечення принципу наступності між дошкільним і початковою школою привертало до себе увагу багатьох педагогів й психологів ще з середини ХІХ ст. Над цією проблемою працюють чимало сучасних науковців. Психолого-педагогічні аспекти наступності розроблені Л.Артемовою, А.Богущ, З.Н.Борисовою, В.Деркач, Д.Ельконіним, О.Запорожцем, С.Ільченко, Л.Климко, О.Кононко, Н.Кулаченко, В.Ликовою, Н.Лубенець, О.Матвієнко, А.Середницькою, З.Плохій, О.Проскурою, О.Савченко які, окрім теоретичного, актуалізують потребу її науково-практичного вирішення.

Особливу роль у навчальному процесі відведено рідній мові з огляду на її значущість для опанування знань з інших предметів та становлення і розвитку духовно багатой особистості.

На основі досліджень таких педагогів і психологів, як А.М.Богущ, Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець, Г.О.Люблінська, розроблено зміст мовної підготовки дітей до навчання в школі, що полягає у формуванні практичних мовних навичок, удосконаленні комунікативних форм і функцій мови, розвитку мовленнєво-творчих здібностей, а також в усвідомленні ними мовленнєвої діяльності.

Низка вчених (М.Вашуленко, Є.Голобородько, М.Львов, О.Савченко, М.Пентилюк, Т.Чижова) розглядають завдання наступності у змісті і методах навчання рідної мови.

Так, термін «наступність» тлумачиться як «заміна у свідомості учня неповної системи знань повнішою як розвиток у часі системи знань і вмінь учнів [5, с.7]». А сам принцип наступності розглядається науковцями як один із можливих резервів удосконалення процесу навчання [4, с.23]».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують питання діагностики мовленнєвого розвитку дитини в системі неперервної освіти.

Мета статті: обґрунтувати особливості діагностики лексичного розвитку в процесі підготовки дитини до шкільного навчання в теоретичному та практичному аспектах.

Реалізація поставленої мети вимагатиме, на нашу думку, розв'язання таких **завдань:**

- 1) проаналізувати дві форми здійснення наступності в мовній освіті дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку;
- 2) навести приклади діагностичних методик лексичного розвитку;
- 3) визначити умови забезпечення наступності в навчанні дітей рідної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що стосується розвитку мовлення дошкільнят, можна говорити про дві форми здійснення наступності: лінійній і концентричній побудові навчального матеріалу. Так, формування зв'язного монологічного мовлення здійснюється лінійно, оскільки від групи до групи йде поступове ускладнення завдань навчання (від переказу простих текстів до виконання завдань по творчому розповідання). Разом із тим у цьому ускладненні на кожному етапі навчання виділяється програмне ядро – поєднання речень у висловлювання. Формальний і семантичний зв'язок двох речень, доступний вже молодшим дошкільникам, – це клітинка, з якої виростає, розвивається розгорнуте висловлювання, у своїй найбільш розвинутій формі виступає в словесній творчості.

Послідовне здійснення наступності у навчанні (і особливо – у навчанні дошкільнят рідної мови) дозволяє не тільки спиратися на минуле, а й будувати навчання з широким орієнтуванням на майбутнє, подальший розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

Заняття з підготовки та навчання грамоті в дошкільному віці у взаємозв'язку з іншими розділами мовної роботи забезпечують дітям широке орієнтування в мовних явищах. Так, знайомство зі звуковою і складовою будовою слова, словесним складом речення, формування звукового аналізу слова паралельно розвивають уявлення про словотворчі і семантичні відносини, про структуру зв'язного висловлювання. Зміст роботи, що здійснюється в цьому напрямку, має співвідноситися з вимогами до рівня мовленнєвого розвитку школярів. Спільні перегляди занять з розвитку мовлення в дошкільному навчальному закладі й уроків у початковій школі дозволять намітити лінії конкретної діяльності по здійсненню наступності й уточнити зміст роботи з розвитку мовлення дітей.

Велике значення діагностика лексичного розвитку (в рамках діагностики загального мовленнєвого і розумового розвитку) має при визначенні готовності дітей до навчання в школі. Тут перевіряється здатність швидко знаходити точні слова, вживати узагальнюючі слова. Наведемо приклади таких методик.

Класифікація понять

Матеріал: 30 картинок із зображенням тварин, одягу, фруктів, овочів, транспорту, іграшок. Педагог називає поняття, що позначає групу картинок, просить випробуваного дати детальне визначення поняття, а потім відібрати відповідні картинки, наприклад із зображенням тварин. У кожному завданні підраховується кількість правильних виборів картинок, кожен вірний вибір оцінюється одним балом. Вища оцінка – 30 балів.

З а в д а н н я 2

Добір синонімів

Проводиться у формі гри «Скажи по-іншому». Дитині пропонується пограти в слова і дібрати до названого слова слово, близьке за змістом. Усього пропонується 10 слів: похмурий, веселий, старий, великий, боягузливий; йти, бігти, розмовляти, сміятися, плакати. Найвища оцінка – 10 балів. один бал – якщо дібране слово є синонімом названого; нуль балів – якщо дібране слово не відповідає семантичному полю заданого.

З а в д а н н я 3

Добір визначень

Проводиться у формі гри в слова. Пропонується придумати до названого слова якомога більше визначень. Пропонується п'ять слів: сукня, береза, дівчинка, яблуко, лисиця («Сукня. Яка вона? Як про неї можна сказати? Якою вона може бути?»)

Найвища оцінка – 10 балів, два бали – якщо придумано більше трьох слів, один бал – якщо придумано менше трьох слів, нуль балів – якщо відповідь відсутня або не відповідає семантичному полю висунутого слова.

Після виконання всіх трьох завдань підраховується сумарна оцінка. Найвища оцінка – 50 балів – відповідає високому рівню; 32-49 балів – середньому; менше 32 балів – низькому рівню лексичного розвитку дітей.

Із зарубіжних методик широко відома методика «Короткий метод перевірки розвитку усного мовлення» як складова частина діагностико-корекційної програми німецьких психологів Х. Бройер і М. Войффен (1986). Вона дозволяє

вивчити артикуляцію, словниковий запас, мовну пам'ять і розуміння мови дитиною (на рівні речень).

Перевірка та оцінка мовленнєвого розвитку проводиться окремо для дітей від п'яти до шести і від шести до семи років. Наведемо тут ту частину методики, яка направлена на вивчення словника.

Перевірка словникового запасу (на рівні слів)

Визначити весь словниковий запас дитини за допомогою «короткого методу оцінки мовленнєвого рівня» неможливо. Тому виходять із припущення, що словниковий запас у побутовій сфері, у якій у всіх дітей у нормальних умовах повинен бути накопичений приблизно однаковий досвід, може розглядатися як показник загального рівня словникового запасу. В результаті численних попередніх досліджень з'ясувалося, що найбільш придатною є тема «Одяг». За цією схемою у дітей накопичені в значній мірі однакові знання і життєвий досвід.

«Подумай, що можна одягти. Подумай гарненько. Назви те, що можуть надіти діти – влітку і взимку – вдень і вночі – починаючи з голови і закінчуючи ногами».

Перша частина інструкції вимовляється природно, а, починаючи зі слів «назви те, що можуть надіти ...», артикуляція стає дуже чіткою. Експериментатор говорить повільно, виділені слова підкреслює голосом (тире відповідають коротким паузам).

Під час вимови останніх слів дорослий робить рух рукою, вказуючи спочатку на голову, потім на тіло і на ноги.

Якщо дитина не починає спілкування, то можна повторити прохання: «Назви те, що можуть надіти ...» Коли випробуваний при перерахуванні предметів одягу робить більш тривалу паузу, бо не знає більше слів, експериментатор допомагає йому питанням: «Що ще надягають?». Формулювання «що ще» особливо добре підходить для спонукання дитини. Можна повторити і слова «чоловіка», «жінки» і «діти» і через деякий час – «влітку і взимку» і т. ін.. У разі необхідності завдання після 1,5-3 хв. можна повторити ще раз.

Для перерахування слів випробуваному дається 3 хв. Експериментатор записує все, що говорить дитина. При оцінці враховуються всі названі дитиною предмети одягу. Повторювані і ті, що не мають відношення до теми «Одяг» слова (платтяна шафа, скатертина тощо) при підрахунку загальної кількості названих слів не враховуються. Але вони вказують на особливості розвитку: часті повторення можуть свідчити про недостатню зосередженість; неадекватність; не пов'язані з темою слова свідчать про те, що дитина не може зосередитися, щоб вибудувати асоціативний ряд (порушується логіка).

Якщо дитина спочатку називає слово «шапка», а потім «шапка-вушанка», то це вважається двома різними словами. Як одне слово оцінюється, якщо дитина говорить «червона шапка», «блакитна шапка». У деяких випадках дитина говорить «верхній і нижній одяг» і потім мовчить. Тоді експериментатор запитує: «А що відноситься до верхнього і нижнього одягу?».

Деякі діти не можуть назвати жодного предмета одягу, а починають розповідати, наприклад, таке: «Мама купила мені черевики, а потім ми пішли їсти морозиво» або: «У мене є короткі штани і довгі блакитні, і ще коричневі». У цьому випадку експериментатор зупиняє дитину і дружньо звертається до неї зі словами: «Назви мені швидко все, що можна одягти». Іноді дитина під час перерахування предметів одягу називає абсолютно неадекватні предмети, наприклад, «автомобіль». І в цьому випадку дорослий повторює дитині, що він повинен називати тільки предмети одягу.

Словниковий запас оцінюється наступним чином. Для дітей старшої групи дошкільного навчального закладу незадовільним вважається результат, якщо названо вісім або менше слів. Для першокласників незадовільний результат при 11 і менше словах.

При оцінці необхідно враховувати різний вік дітей у межах однієї групи.

Так, якщо в старшій групі дошкільного навчального закладу дитина у віці п'яти років чотирьох місяців називає 10 предметів одягу, то цей результат оцінюється вище, ніж той же результат у дитини тієї ж групи, але у віці шести років одного місяця.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, повноцінне оволодіння рідною мовою, розвиток мовних здібностей розглядаються як стрижень формування особистості дитини-дошкільника, який надає великі можливості для вирішення багатьох завдань розумового, естетичного і морального виховання дітей.

Система мовної роботи сприяє послідовному засвоєнню структурних елементів мови. Основним у цьому засвоєнні є створення оптимальних педагогічних умов для розвитку мовних здібностей дітей. У зв'язку з цим підвищується питома вага роботи над словом як основної одиниці мови та визначення кола мовних явищ, з якими можна знайомити дітей дошкільного віку. Так, словникова робота включає систематичне ознайомлення дітей із багатозначними словами, семантичними відносинами між ними, розвиток точності при вживанні синонімів і антонімів. Такий підхід забезпечує розкриття перед дітьми досить складних явищ мовної дійсності: семантичних зв'язків і відносин в області лексики.

Успіх у засвоєнні рідної мови багато в чому залежить від того, наскільки враховуються зв'язки в оволодінні різними рівнями мовлення – фонетичним, лексичним, граматичним. На думку фахівців, наступність і перспективність є обов'язковими елементами систематичності в навчанні рідної мови, тому необхідне дотримання наступних умов:

- єдині теоретичні принципи і підходи до вивчення проблеми розвитку мовлення;
- знання вчителями початкової школи методики і програми розвитку мовлення дошкільнят;
- ознайомлення вихователів дошкільних освітніх установ з програмою навчання грамоти та розвитку мовлення в початковій школі;
- дотримання принципів розвиваючого навчання, сформульованих у працях В.В. Давидова і Д. Б. Ельконіна;
- розвиток пізнавальної активності та самостійності дошкільників і учнів початкових класів;

- виокремлення пріоритетних ліній розвитку кожного мовного завдання, включаючи фонетичну, лексичну, граматичну сторони, а також розвиток монологічного мовлення в контексті єдиних вимог;

- формування комунікативних умінь і навичок.

Важливою ланкою у проблемі дослідження спадкоємних зв'язків між школою і дошкільним навчальним закладом у галузі розвитку мовлення є вивчення індивідуальних особливостей в оволодінні рідною мовою. Це можливо за допомогою діагностики мовленнєвого розвитку дітей.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці лінгводидактичної моделі мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку на основі словоцентричного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Передшкільна освіта: реалії та перспективи / А.М.Богуш // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 58. Частина I. – Херсон: Айлант, 2011. – С. 34-38.

2. Богуш А.М. Феномен «передшкільна освіта» в системі неперервної освіти / Алла Богуш // Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового Центру НАПН України. - № 4/С, червень-липень, 2011. – Одеса: Південний науковий Центр НАПН України. – С.6-8.

3. Вашуленко М. Навчання рідної мови // Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. Савченко О.Я. – К.: Початкова школа, 2002. – С.126-159.

4. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод.посіб. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.

5. Методика навчання української мови в початкової: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук.ред. М.С.Вашуленка. – К: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

6. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. К : Початкова школа. – 2006. – С.12-78.

Полевікова Ольга Борисівна

**ДІАГНОСТИКА ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ В ПРОЦЕСІ
ВИЯВЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

Автор статті обґрунтовує особливості діагностики лексичного розвитку в процесі підготовки дитини до шкільного навчання в теоретичному та практичному аспектах.

Ключові слова: діагностика; лексичний розвиток; готовність до шкільного навчання.

Полевикова Ольга Борисовна

**ДИАГНОСТИКА ЛЕКСИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ПРОЦЕССЕ
ВЫЯВЛЕНИЯ ГОТОВНОСТИ РЕБЕНКА К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ**

Автор статьи обосновывает особенности диагностики лексического развития в процессе подготовки ребенка к школе в теоретическом и практическом аспектах.

Ключевые слова: диагностика; лексическое развитие; готовность к школьному обучению.

Olga Polyevikova

**DIAGNOSIS OF LEXICAL DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF
DETECTION CHILD'S READINESS FOR SCHOOL EDUCATION**

The article substantiates the diagnostic features of lexical development in the process of preparing a child for school in the theoretical and practical aspects.

Keywords: diagnosis; lexical development, readiness for school education.

Відомості про автора:

Полєвікова Ольга Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Херсонського державного університету.

Домашня адреса 73005, м. Херсон, вул.28 Армії, буд.4-А, кв.24

Домашній; (0552) 31-31-08;

моб. телефон 097-30 000-77

E-mail polevikov@list.ru